

Az összeállítás elé

*Nem adjuk át magunkat az illúzióknak, hogy a mostani periódusban forradalmat tudnánk csinálni. [...] Nálunk a munkások, az alkalmazottak, a diákok, a parasz-
tok és az egyetemisták egysége lesz a döntő feltétele az összforradalomnak.¹*

A diákmozgalom csúcspontja 1968-ra, pontosabban 1968 májusára tehető. Az ilyen dátumok azonban a visszatekintő emlékezetben mindig misztifikálódnak; és a visszatekintő számára nagy lesz a kísértés, hogy valamiképpen megmondja, hogy az akkori történéseknek mi is (volt) a lényege. Az alábbiakban két ilyen kísérletet szeretnék röviden felvillantani. (1) „[A diákmozgalom] cezúra volt a [Német] Szövetségi Köztársaság történetében: a vietnámi háború elleni tiltakozástól kísérve, [...] radikálisan megkérdőjelezte a társadalmi viszonyokat, ami privát volt, politikai lett.”² E gondolat háttérében az áll / állhat, hogy a nemzetiszocializmus bukása és a háború elvesztése után nagyon sok minden a magánszférába süllyedt vissza: mindenki boldoguljon a problémákkal, ahogy csak tud. Ahogy az várható volt, még a családi életben belül is óriási feszültségek léptek föl. „A családban [...] préselődött össze, ami másképp nem

tudott megnyilvánulni. A szülők, akik idegenné váltak egymás számára, a gyerekekkel próbálták megértetni a háború és a fasiszmus utáni helyzetüket. A nyilvános diskurzust a szülők és a gyerekek közötti vérfertőzésszerű koalíciós és ellenkoalíciós játék helyettesítette. És így a család vált a történelem kihordási terepévé.”³ (2) Wolfgang Kraushaar pedig az idén megjelent könyvében a diákmozgalom lényegét egy romantikus szellemre vezeti vissza. „Minél nagyobb lesz a 68-as mozgalommal szembeni történelmi távolság, annál erősebben tudatosodik a szemlélőben, hogy mennyire meg van spékelve romantikus motívumokkal. Amivel szemben az akkori szereplőknek – akik politikailag és osztályharcosan akarták interpretálni magukat – csak kevés érzékük volt, az utólag annál világosan előtérbe lép.”⁴ Vagyis a diákmozgalmat egy „forradalmi lelkülettel” lehet jellemezni: az arra vonatkozó általános

hittel, hogy a későkapitalista társadalom viszonyai formálhatók, és az emberiség sorsa jobbra fordítható.

Az alábbi összeállítás egy másik logikát követ, méghozzá módszertani megfontolásokra támaszkodva. Hans Magnus Enzensberger így kezdi az itt közölt dolgozatát: „Az emlékezet egy szita. 1968 olyan évszám, amelybe befészkelte magát az imagináció. Reminiszcenciák, allegóriák, öncsalások, általánosítások és projekciók sora lépett annak helyébe, ami ebben a lélegzetvétel nélküli évben történt.” És hasonlóképpen nyilatkozott Rolf Wiggershaus is: „Az 1968-as évre való emlékezés csakis kollázsként lehetséges. Egy fél évszázaddal az események után ezt úgy kell elképzelnünk, hogy azt, ami időközben a publikációkban és a dokumentumokban a rendelkezésünkre áll, ki kell egészítenünk azzal, amit mi magunk is átéltünk [...]”⁵ Így el lehet kerülni a gyors lényegmegragadásokat: a diákmozgalmak lényegének egy elvont tézisre való leszűkítését.

Az alábbi „németes” összeállítás „csak” egy történetet szeretne elmesélni: a mából való visszatekintés feltételeitől egy korabeli kemény kritikához szeretne eljutni. (1) Enzensberger tanulmánya az egyetlen, amelyik nem az események közepete íródott, hanem jó másfél évtizedes

késéssel, és a visszatekintésre vonatkozó megfontolások miatt szerepel a válogatásban. (Lenne még egy másik értelmezési kontextusa is: a prágai események előtérbe állítása és fölértékelése. Ebbe a tradícióba sorolhatók Günter Grass következő sorai is: „És hát ... igen, hatvannyolc késő nyarán történt még más is – böktem ki hirtelen, hallgatóim feje fölött, akik ijedten pillantottak fel két vers elemzéséből. – A csehszlovák bevonulás, amelyben német katonák is részt vettek.”)⁶ (2) Grass 1968. május elsején tartott beszéde közvetlenül a tüntetések és a rendőri akciók erőszakspiráljának beindulására reflektál. 1968. április 11-én egy Joseph Bachmann nevű segédmunkás fejbe lőtte a diákmozgalmak vezető, országszerte ismert személyiségét, Rudi Dutschkét. Egyéni elkövetőről van szó, de a diákmozgalom vezetői úgy vélték, hogy az egyéni elkövetés mögött egész gépezet áll, méghozzá a Springer Verlag, amely a maga napilapjaival fölkorbácsolta a gyűlöletet és az előítéleteket. A merénylet utáni első tüntetéseken a diákok játékosan-fenyegetőzve ezt kezdték el skandálni: *die Studenten schießen zurück* [a diákok visszalőnek]. (Nemrég Wolfgang Kraushaar állította föl azt a tézist, hogy a diákmozgalom belső dinamikájában sokkal mélyebben van megalapozva az erőszak alkalmazása, mint ahogy ezt eddig hittük. És így az RAF-hez való átmenetet nem

is annyira törésként, mint inkább kontinuitásként kell elképzelnünk.)⁷ (3) A szükségállapotra vonatkozó törvény tárgyalása, majd elfogadása a nyugat-német parlamentben – a diákmozgalom csúcspontján – olaj volt a tűzre; ez ugyanis óriási lendületet adott a tiltakozásoknak. De végül a tiltakozásoknak sem tett jót, mert elterelte a figyelmet az elsődleges problémákról. Adorno kis dolgozata töményen és pregnánsan fogalmazta meg egy széles értelmiségi réteg általános véleményét – bár azt nem lehetett tudni, hogy ezt a törvényt sohasem fogják bevezetni. (4) A diákmozgalom frankfurti szárnyának meghatározó sajátossága a Frankfurter Iskola kritikai elméletére való támaszkodás, és az azzal vívott küzdelem volt. „Ezt az elméletet sok szerző teljes joggal a mozgalom intellektuális és politikai forrásai közé sorolja, messze Frankfurt határain túlmutatóan. És ez sehol sem lesz világosabb, mint a Goethe Egyetem keretei között kialakult konfliktusok esetében.”⁸ Ezért Frankfurtban a diákmozgalmat magas szintű filozófiai-szociológiai viták kísérték. E vi-

ták kiemelkedő szereplője Adorno akkori legtehetségesebb doktorandusza, Hans-Jürgen Krahl volt. Ő a Frankfurter Iskola aktuális elméletével szemben Lukácsra visszanyúlva próbálta újra megalapozni a kritikai elmélet tradícióját.⁹ (Adorno 1969. augusztus 6-án, Krahl 1970. február 13-án halt meg – mindketten tragikus körülmények között.) (5) 1968. június elején Habermas a mozgalommal való szimpatizálás kimondása után, annak alapvető kritikáját is megfogalmazta; erre az után került sor, hogy diákok Frankfurtban pünkösd hetében megszállták az egyetemet, száműzték a rektort, aki válaszképpen fölfüggesztette a tanítást és a vizsgáztatást. Habermas kritikája elsősorban egy akcionista csoportosulásra vonatkozik, amely egyre kevésbé riadt vissza az erőszak alkalmazásától. A *látszatforradalom* megbélyegzés azonban nem hatotta meg a diákokat, hiszen ugyan állandóan alkalmazták a forradalmi retorikát, de azt azért – mint a mottóban láttuk – ők sem nagyon hitték, hogy ez már a forradalom.

Weiss János

JEGYZETEK

1. Lásd Rudi Dutschke: Provokationen – Letztes Interview vor dem Attentat am 11. April 1968. In uő: *Geschichte ist machbar*, Verlag Klaus Wagenbach, 2018. 84.
2. <https://www.tagesspiegel.de/themen/1968-studentenrevolte/>
3. Heinz Bude: *Bilanz der Nachfolge. Die Bundesrepublik und der Nationalsozialismus*. Suhrkamp Verlag, 1992. 75.

4. Wolfgang Kraushaar: *Die blinden Flecken der 68er-Bewegung*. Klett-Cotta Verlag, 2018. 27.
5. Rolf Wiggershaus: „Max: so weit haben wir's gebracht”. In *Forschung Frankfurt*, 2018/1. 14.
6. Günter Grass: *Az én évszázadom*. Európa Könyvkiadó, 1999. 191.
7. „Az a meggyőződés, hogy a '68-as mozgalom és a Rote Armee Fraktion (RAF) terrorizmusa között éles határvonalat lehet húzni, még mindig széleskörűen tartja magát.” Kraushaar az egész könyvével ezt a meggyőződést szeretné megingatni. (Wolfgang Kraushaar: *Die blinden Flecken der RAF*. Klett-Cotta Verlag, 2017. 33.) Ennek azonban csak úgy lehet nekiállni, ha a diákmozgalmat valamilyen egységes folyamatnak, és nem különböző jellegzetes színhelyekből összeállónak tekintjük, amelyek sajátos szubkultúrával rendelkeztek: ilyen volt a frankfurti, a nyugat-berlini és a sváb-bajor szubkultúra. (Ezt így mondta el egy közelmúltban készült interjúban Michael Wolf, a frankfurti SDS egyik egykori vezetője.)
8. Rudolf Walther: Als Studenten Goethe mit Marx vertrieben. In *Forschung Frankfurt*, 2018/1. 1–2.
9. Grass leírta az Adorno és Krahl közötti nagy összecsapást, amelyre 1968. szeptember végén a frankfurti könyvásár pódiumbeszélgetésén került sor. „Összecsapás” helyett azonban inkább azt kellene mondanunk, hogy Krahl „lesöpörte” Adornót. Lásd Günter Grass: i. m. 188–192.

© Fortepan, 1968